

Odvzem pravice do groba

3. del

Ivo Žajdela

Nadaljujemo z opisom povojnega komunističnega umora gostilničarke v Vrhpolju pri Vipavi Marije Kobal. Komunisti so proti njej uprizorili montirani »sodni proces« in jo pod pretvezo sojenja oz. obsodbe umorili.

Vrhpolje pri Vipavi

Poleg Marije Kobal so bili na komunistični sodni farski še trije »soobtoženci«. Prvi je bil Franc Plešnar iz Vrhpolja, ki se je kot mladoleten leta 1944 pridružil skupini šestih vrhpoljskih domobrancev. Ob koncu vojne se je z njimi umaknil v Italijo. Od tam ni odšel v Argentino kot drugi. Komunisti so ga leta 1947 ujeli in zaprli. Dodali so ga »Mariji Kobal« poleg še dveh drugih deklet. Verjetno zato, da je bila ajdovska »sodna« burka videti bolj učinkovita, saj naj bi na njej »sodili« skupini zarotnikov. Skupini torej, kar je bolj prepričljivo, kot če bi »sodili« samo eni osebi. Plešnarja je komunistični sodnik Dušan Jelušič obsodil na šestnajst let zavora (ministrica za borce Ljubica Jelušič je lahko

zelo ponosna na svojega soimejnika). Med suženjskim delom v nekem kamnolomu naj bi bil padel v prepad in se ubil. Drugi dve Marijini »soobtoženki«, Frančiška Božič in Danica Uršič, obe iz Vrhpolja, sta bili obtoženi na krajši »kazni«, prva na dve leti, druga pa na tri leta in pol. Tudi ti dve naj bi »izdajali« oz. povedali za nekatere osebe. To, da so skupaj »sodili« štirim, naj bi naredilo večji vtis, da je šlo za skupinski zločin, saj eden pred sodiščem ne deluje tako močno. Vsi štirje so bili le naključni znanci ali še to ne, zato je bilo krivično in protipravno že to, da so jih umetno združili v skupino.

Brez pravice do groba Po »obsodbi« na smrt so Marijo Kobal

odpeljali v Ljubljano in zaprli v zapor na Povšetovi. Tam jo je oče s sinovi obiskal in srečanje je bilo travmatično. Obisk je bil omejen na pičlih petnajst minut, vendar se je zaradi čustvenih odzivov podaljšal na skoraj trideset ur. Na koncu so jih pazniki s silo ločili, tudi z grožnjo, da bodo zaprli še očeta. Pred seboj so zagledali ženo in mamo, ki je bila povsem spremenjena; psihično in fizično zlomljena se je komaj ob zidu privlekla do njih in jih začela krčevito objemati. Takrat so jo videli zadnjič. Še isto leto so jo umorili. Za njen grob nikoli niso izvedeli, niti po letu 1990 ne.

Oče je po »obsodbi« napisal prošnjo za pomilostitev, a jo je režim zavrnil. Leta 1952 se je znova poročil. Ko je prosil za

potrdilo o ženini smrti, so mu odgovorili, da je datum smrti 31. avgust 1949.

Kot vidimo iz te zgodbe, komunisti – tako kot v tisoč drugih primerih – Mariji Kobal niso dovolili, da bi bila pokopana v grobu. Zakopali so jo na neznanem kraju.

Spomin na izgubo mame Izjava Benedikta Kobala, Vrhpolje 40 a, leta 2004:

»Leta 1948 mi je kot desetletnemu otroku ostal dogodek slovesa od mame v nepozabnem spominu. Možje, ki so jo prišli aretirati, so se pripeljali v črnem avtomobilu, premetali vso hišo in mamo odpeljali. V naročje mi je dala osem mesecev starega bratca in naročila, naj pazim nanj, dokler se ne vrne. Potem so se dogodki dogajali tako, da imam na njih samo grenke spomine. Drugi brat je odšel k maminim staršem na Col, ločeni smo bili, mlajši pa je bil prikrajšan za vso ljubezen staršev. Oče je bil uničen, kmalu se je poročil, misleč, da bo bolje za nas. Bilo je nasprotno. Z njegovo poroko smo izgubili še drugega starša. Vsi trije smo ostali brez vsega, kar bi kot otroci v nežnem otroštvu potrebovali. Nobenemu ni bilo dano priti do poklica.

Naj povem samo moj primer. Iz Vrhpolja me je učiteljica Julka poslala v nižjo gimnazijo v Vipavo. Učitelj Silvo Podkovšek, doma z Iga pri Ljubljani, mi je dal pismo za popotnico v novo šolo. Odprl sem ga, in kar je v njem pisalo, je pustilo v meni tak kompleks in občutek manjvrednosti, da si nisem nikdar upal svoje bolečine komu povedati. Učitelj je izvedel, da sem pismo odprl, poklical me je v svoje stanovanje in tam pošteno pretepel. Vse dogodke, ki sem jih kot otrok doživljal, mi ne more nih-

če zbrisat. Občutil sem to tudi ob odhodu v vojsko.

Brat Rudi se je ob starih starših počutil bolje, a kaj ko je stari ata kmalu umrl, stara mama pa je bolehalo in bila potrebna njegove pomoči. Sprva sta skupaj pričakovala vrnitev mame, ki je starim staršem pomenila vse, saj je bila edinka.

Najmlajši Rado se je navezal na hišno pomočnico Julko. Klical jo je mama. Kmalu je nova gospodinja ni več rabila. Zelo jo je pogrešal. Z njo je izgubil žensko, ki ga je kdaj pocrkjala. Želel si je priti do poklica soboslikarja in verjetno bi dobro uspel. Zaposlil se je kot zidarski pomočnik, kasneje je tudi pleskal po hišah. Že par let je upokojen, slabo vidi in sliši. Zdravnik mu je pred upokojitvijo rekel, da je to posledica pomanjkanja v najnežnejših letih.

Tudi naši otroci so bili v osnovni šoli v Vrhpolju in na Colu zaznamovani kot otroci izdajalke, kar je tudi njih zelo prizadelo.

Od vseh nas pa je želja, da bi izvedeli, kje počiva truplo mame, za katero smo trdno prepričani, da si ni zaslužila, kar je morala prestat. Ljudje, ki so jo poznali, pravijo, da je bila dobra in poštena. V očeh nobenega pa izdajalka, kot so jo obsodili 'v imenu ljudstva.« Vrhpolje, 21. 12. 2004

Babičina fotografija Še to: 5. junija 2010 sem se oglasil pri Benediktu Kobalu, sinu umorjene Marije Kobal, na domu v Vrhpolju. Prosil sem ga, ali mi lahko posodi kakšno sliko svoje mame. Razkazal mi je album s slikami, kjer je bilo precej dobrih fotografij. Potem pa je nastopil njegov sin, vnuk umorjene Marije Kobal, in očeta prepričal, da mi ni posodil nobene slike. Izgovarjal se je na zasebnost oz. da je zgodba (komunističnega umora) njegove babice njhova zasebna stvar. Kasneje sem jima poslal pismo, v katerem sem jima obširno pojasnil, »da raziskovanja in javnega objavljanja tovrstnih zgodb ni mogoče ovirati« in da je »splošni javni interes tu izrazito nad t. i. zasebnim interesom«. Tako ta članek ni opremljen s fotografijo umorjene Marije Kobal.

Sinovi po vojni umorjene Marije Kobal: Rado, Rudolf in Benedikt

Župnik Jožko Berce Jožko Berce je župnik v Vrhpolju že 36 let (večino njegove zgodbe v nadaljevanju je zbral Jože Potrpin). Iz Vrhpolja, kjer je 740 ljudi (od tega šest nekristjanov) že 20 let soupravlja župnijo Ustje, ki je za pol manjša. Rodil se je 9. januarja 1932 v Dornberku v spodnji Vipavski dolini staršem kmetom z osmimi otroki. Štirje so umrli, štirje so še živi. Prva sestra je umrla, druga je doma gospodinja. Jožko je bil tretji. Najmlajši, Bogdan, je tudi duhovnik, zdaj je župnik v Godoviču (s soupravo Zavratca). Širša družina (po stari materi in očetu) je dala šest duhovnikov.

Prva štiri leta osnovne šole v italijanščini je izdelal doma. Nato je bil na enoletnem italijanskem kmetijskem tečaju – allenamento agrario. Med vojno je opravil krajsi partizanski tečaj, po vojni še nekaj inštrukcij za vstop v gimnazijo. Po vojni je z dvanajstimi fanti iz rojstne vasi vstopil v malo semenišče v Gorici. Takratni ravnatelj msgr. Valdemarin je napovedal: samo dva od njih bosta prišla do konca, kar se je uresničilo (samo dva sta postala duhovnika). S priključitvijo Primorske Jugoslaviji 15. septembra 1947 je gimnazijo odrezala žica, semenišče na drugi, italijanski strani je ostalo brez semeniščnikov, slovenski semeniščniki pa so se morali prepisati v novo nastajajočo realno gimnazijo v Šempetru pri Gorici. Po zgraditvi začasne gimnazije v Novi Gorici je zadnje leto (1952–1953) končal tam (v provizorični stavbi). Proti koncu leta je bila anketa med bodočimi maturanti, kam

bodo šli po maturi. Na zadnjem mestu seznama je bila tudi teološka fakulteta. Še živeči sošolec se je sarkastično zasmel na ves glas: »Jaz pa grem na teološko.« Vsi so vedeli, da je ateist. Kljub temu so šli štirje od gimnazijcev v bogoslovje in trije od njih postali duhovniki; eden je umrl še kot bogoslovec. Dva sva še živa, oba iz Dornberka.

12 let zapora za očeta V bogoslovju v Ljubljani zaradi zaznamovanosti očeta ni bil sprejet. Jožeta Berceta, očeta štirih otrok, so leta 1948 komunisti obsodili na dvanajst let zapora. Od tega jih je »odsedel« štiri: v Solkanu, Postojni, na Miklošičevi v Ljubljani, v Mariboru, na delovišču avtoceste Zagreb–Beograd pri Zagrebu, šest mesecev v Beogradu v nekdanjem nemškem taborišču, na koncu spet na Miklošičevi.

Prav v času odraščanja od leta 1947 do leta 1951 je bila družina s štirimi otroki brez očeta. Poleg gimnazije se je učil še nekaj glasbe, v glavnem pa sta z mamo reševala gospodarstvo družine. Najteže je bilo, da so morali poleg tega, da so sami težko shajali, štiri leta pošiljati pakete očetu v razne zapore po Jugoslaviji, kamor so ga premeščali. S sošolcem Bogdanom Bricem (še

živ, upokojen kot srčni bolnik v Oseku), ki so mu partizani umorili očeta – Jožko je bil med prvimi pričami poleg (bili so vedno prijatelji), ko je ubit ležal v krvi –, sta tako bila sprejeta na bogoslovni študij na Reki. Kot gosta sta stanovala v internatu pri salezijancih, poslušala predavanja na teologiji, dokler nista bila oba poklicana v vojsko.

V komunistični vojski Po prvem semestru so ga poslali k vojakom v Makedonijo, v Titov Veles. Po urejenosti, higieni, znanju in vedenju je bil postavljen za zgled vojakom – prime ren »vojnik« – in dodeljen v komandirjevo pisarno h kapetanu Joviču. Edini je znal obe pisavi: latinico in cirilico. To je trajalo nekaj tednov. K oknu pisarne je prišel poveljnik Kosa poročnik Savić. Cinično je gledal in dejal: »Kaj ti delaš tukaj?« – »Komandir me je vzel.« – »Zakaj prav tebe?« – »Kolikor vem, ker edini znam obe pisavi«. Na hitro so ga premestili v skladišče perila. Po nekaj dneh je prišel kapetan, ki ga je prej vzel v službo, ter mu razmetal posteljo in drugo: »To ti ne valja, to ti ne valja!« Nato so ga znova premestili v enoto, kjer je dobil v oskrbo kobilu, ki je bila živčno bolna, oproščena nege. Niso je smeli ščetkati. Pri vojakih je bilo pravilo, ko konj ubije dva, šele potem gre v zakol. Po vsej verjetnosti so mu jo dodelili zato, kot je ugotavljal pozneje, da bi ga ubila. Nekega dne je na začudenje vsega štaba, ker so šli vsi oficirji v kasarno, ko so vojaki peljali kobile na napajanje, med visokimi oficirji slišal vprašanje: »Pa tko je onaj, koji vodi Cvetku?« »Vidi.« Vsi so torej vedeli, da je kobilu oproščena nege, ker je bila bolna. Z zadnjimi nogami je npr. tolkla v strop barake, v kateri je bila nastanjena. **D**

Nadaljevanje prihodnjič

Tednik **DEMOKRACIJA** tudi pri okencih Pošte Slovenije!

POŠTA SLOVENIJE

Objavimo, kar drugi zamolčijo. **ŽE V PRODAJI**